

PROSTOR

26 [2018] 1 [55]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
26 [2018] 1 [55]
1-216
1-6 [2018]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

94-105 **TIHOMIR JUKIĆ**
JANA VUKIĆ
FEĐA VUKIĆ
IVANA PODNAR

JAVNI PROSTOR SREDIŠTA
TREŠNJEVKE I DUBRAVE U ZAGREBU
KRITERIJI KVALITETE
I MODELI PREENOBRAZBE

PRETHODNO PRIOPCENJE
UDK 711.4-163:711.523:712.25
(497.5 ZAGREB) "20"

PUBLIC SPACES IN ZAGREB DISTRICTS
TREŠNJEVKA AND DUBRAVA
QUALITY CRITERIA
AND TRANSFORMATION MODELS

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 711.4-163:711.523:712.25
(497.5 ZAGREB) "20"

SL. 1. POGLED NA SREDIŠTE KVARTA GORNJA DUBRAVA
FIG. 1 VIEW OF THE CENTRAL AREA OF GORNJA DUBRAVA

TIHOMIR JUKIĆ¹, JANA VUKIĆ², FEĐA VUKIĆ³, IVANA PODNAR⁴

¹ SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

² SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET, ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
HR – 10000 ZAGREB, IVANA LUČICA 3

^{3,4} SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET, STUDIJ DIZAJNA
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

tjukic@arhitekt.hr
jana.vukic@ffzg.hr
fvukic@arhitekt.hr
ipodnar@arhitekt.hr

¹ UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
CROATIA – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

² UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, DEPARTMENT OF SOCIOLOGY
CROATIA – 10000 ZAGREB, IVANA LUČICA 3

^{3,4} UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE, SCHOOL OF DESIGN
CROATIA – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

tjukic@arhitekt.hr
jana.vukic@ffzg.hr
fvukic@arhitekt.hr
ipodnar@arhitekt.hr

PRETHODNO PRIOPĆENJE

UDK 711.4-163:711.523:712.25 (497.5 ZAGREB) "20"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 27. 3. 2018. / 8. 6. 2018.

PRELIMINARY COMMUNICATION

UDC 711.4-163:711.523:712.25 (497.5 ZAGREB) "20"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 27. 3. 2018. / 8. 6. 2018.

JAVNI PROSTOR SREDIŠTA TREŠNJEVKE I DUBRAVE U ZAGREBU KRITERIJI KVALITETE I MODELI PREOBRAZBE

PUBLIC SPACES IN ZAGREB DISTRICTS *TREŠNJEVKA* AND *DUBRAVA* QUALITY CRITERIA AND TRANSFORMATION MODELS

DUBRAVA, ZAGREB
GRADSKO SREDIŠTE
JAVNI PROSTOR
KVALITETA ŽIVOTA
TREŠNJEVKA, ZAGREB

DUBRAVA, ZAGREB
CENTRAL URBAN AREA
PUBLIC SPACE
QUALITY OF LIFE
TREŠNJEVKA, ZAGREB

U radu se na primjeru dviju gradskih četvrti grada Zagreba analizira transformacijski potencijal gradskih središta u podizanju kvalitete života. Polazi se od sagledavanja grada kao mreže javnih prostora, a uređenje gradskih središta prema osnovnim i dodatnim kriterijima predlaže se kao regeneracijski model temeljen na održivosti u kojem se nevelikim urbanističkim zahvatima znatno može pridonijeti kvaliteti života te zadovoljstvu stanovnika i korisnika prostora.

This article focuses on two districts of Zagreb as suitable models for a study on the transformation potential of city areas with the aim to improve the quality of urban life. The starting point is the concept of a city as a network of public spaces. Planning and redesign of central urban areas according to basic and additional criteria is suggested as an appropriate regeneration model based on sustainable principles. Minor interventions may considerably improve the quality of life in a city.

UVOD¹

INTRODUCTION

Suvremeni su gradovi sve složeniji sustavi, kako tehnički i infrastrukturno tako i u njihovu društvenom i simboličkom aspektu. U globalno dominantno urbanome društvu još uvijek postoje goleme razlike u standardu života, pri čemu većina svjetskog stanovništva živi u slamovima brzorastućih gradova Azije, Afrike i Južne Amerike, bez osnovnih uvjeta za kvalitetan život dostojan čovjeka. Međutim, europski gradovi – zahvaljujući svojem specifičnome povijesnom i današnjem društvenom razvoju – generalno zadovoljavaju sve osnovne standarde kvalitete života (bez obzira na postojanje određenih razlika, između i unutar samih gradova). Neki autori poput Yurija Kazepova stoga govore o konceptu Europskog grada, koji je specifičan zbog društvene organizacije i uloge društvenih institucija – od obitelji do države², a odlikuje ga relativno visoka kvaliteta života i zadovoljstvo građana.³ Istraživanja kvalitete života provedena u Hrvatskoj pokazuju da je u Hrvatskoj „minimum životnog standarda postignut za sve tipove naselja, odnosno da je u njima ispunjena elementarna razina života“⁴, ali se „dobra razina opremljenosti, prema većini elemenata, najčešće pokazala u Zagrebu i zagrebačkoj mreži naselja, čime se potvrdio njihov najviši položaj unutar hijerarhijske strukture hrvatske mreže naselja“.⁵ Navedeni citat djelomično ukazuje na postojanje brojnih i kompleksnih prostornih nejednakosti u Hrvatskoj, no važno je napomenuti da takve nejednakosti postoje i unu-

tar samoga grada, pa je tako i u gradu Zagrebu. Prema Svirčić Gotovac, kao i prema nekim ranijim istraživanjima⁶, „periferizacija grada u Zagrebu je već dugo na djelu, naročito u tranzicijskim godinama, u kojima je prisutno uljepšavanje i gentrifikacija strogoga gradskog središta, dok se ostali dijelovi grada zapuštaju jer nisu dovoljno atraktivni“.⁷

Sagledavajući grad kao mrežu, Latoure⁸ nas poziva da na tragu Deleuzeova *rhyzoma* (umjesto tradicionalnoga gledanja prostora i analize društvenih odnosa u tom prostoru odnosno sagledavanja 'površine') promijenimo perspektivu i uočimo da se zapravo radi o nizu kapilarnih vlakana povezanih u društvenu mrežu javnih i privatnih prostora, infrastrukture i društvenih odnosa.⁹ Grad sagledan kao mreža analitički nudi dinamičniji pogled na urbanu cjelinu i na njezine pojedinačne elemente (kvartove, susjedstva, pojedince i društvene grupe). U ovome je radu analiziran transformacijski potencijal dvaju gradskih središta koji bi mogao nevelikim urbanističkim zahvatima znatno pridonijeti kvaliteti života te zadovoljstvu stanovnika i svakodnevnih korisnika tih prostora, istodobno podižući ukupnu kvalitetu urbane cjeline i ponistavljajući ranije spomenut negativni proces *periferizacije*.

Kvaliteta urbanog prostora izravno je povezana s njegovim društvenim, psihološkim i kulturnim dimenzijama, odnosno s društvenim životom na javnim prostorima i aktivnostima koje se odvijaju na njima. Aktivnosti su rezultat vitalnosti i raznolikosti određenog prostora i njegovih korisnika.

Gradska središta Tresnjevke i Dubrave jesu mjesta s raznolikim aktivnostima, mjesta koja koriste različite grupe ljudi, na različite načine, za različite svrhe i u različito vrijeme. Preobrazba i uređenje javnoga prostora mora omogućiti lakoću tokova različitih društvenih aktivnosti svim društvenim grupama i pojedincima. U našem slučaju radi se ponajprije o uklanjanju prostornih barijera i fragmentiranosti prostora te stvaranja cjeline javnog prostora. U malome mjerilu četvrti (poput zagrebačke Trešnjevke i Dubrave) javni prostor

1 Istraživanje je izvršeno u sklopu znanstvenog projekta „Razvojni potencijal javnog prostora gradova Hrvatske“ financiranog od strane Sveučilišta u Zagrebu (2016.-2018.), voditelj projekta: prof. dr.sc. Tihomir Jukić.

2 KAZEPOV, 2005: 33

3 Visoku kvalitetu života u EU pokazuju istraživanja Europske komisije, od čega je zadnje posvećeno upravo kvaliteti života u gradovima [*Quality of Life in European Cities 2015*, objavljeno 2016.].

4 SVIRČIĆ GOTOVAC, 2006: 121

5 SVIRČIĆ GOTOVAC, 2006: 122

6 Prímjerice, ROGIC, 1992.

7 SVIRČIĆ GOTOVAC, 2006: 122

8 LATOUR, 1990: 3, 6

ima svoju funkcionalnu dimenziju i ulogu (vezanu u prvom redu za dostupnost različitih sadržaja, povezanost dijelova fizičkog okoliša, mobilnost itd.), ali i onu simboličku, tj. performativnu. Primjerice, u Dubravi zbog nedostatka kvalitetnog oblikovanoga i objedinjenoga javnog prostora benzinska postaja služi ne samo kao orijentir nego i kao mjesto iskazivanja društvenog statusa (pokazivanja važnoga statusnog simbola – automobila, jer ju blizina niza kafića čini dijelom 'spice'), odnosno performativnoga simboličkog prostora u kojem se iskazuje i dokazuje simbolički kapital pojedinca.¹⁰ Spomenuta društvena praksa stanovnika jasno ukazuje na potrebu oblikovanja sigurnoga, pristupačnoga i inkluzivnoga javnog prostora. Trenutačna neuređena situacija izuzetno je opasna za brojne korisnike prostora, posebice ranjive skupine poput starijih građana, invalida ili male djece. Slična je situacija i na Trešnjevci, pogotovo u predjelu oko tržnice.

Cilj, hipoteza i metoda istraživanja – Istraživanje je utemeljeno u tezi da se sveobuhvatnim interdisciplinarnim istraživanjem karakteristika javnih prostora i teorijskim sagledavanjem njegove strukturalno-sadržajne i društvene uloge, kao i strukture, te značenja vizualnog aspekta komunikacije u gradu, može doći do preporuke za stvaranje modela koji bi pridonijeli kvalitetnijem dovršenju tih prostora i podizanju kvalitete života u naselju. Generalni cilj kojim se vodio istraživački tim jest ukazivanje na potencijal uređenja javnoga prostora gradskog središta relativno malim intervencijama kojima se ostvaruju značajna poboljšanja kvalitete života prema urbanističko-arhitektonskim i društvenim kriterijima.

Osnovni cilj bio je istražiti potencijal uređenja javnoga prostora kvartovskih središta, kao bitnih elemenata za kvalitetu života u naselju, na primjeru središta dviju gradskih četvrti Zagreba – Trešnjevke-sjever i Gornje Dubrave. Kriteriji za odabir dviju zagrebačkih četvrti odnosili su se ponajprije na neuređenost njihovih središta i njihovu po-

SL. 2. TREŠNJEVKA SJEVER – SREDIŠTE KVARTA
FIG. 2 TREŠNJEVKA NORTH – DISTRICT CENTER

SL. 3. GORNJA DUBRAVA – SREDIŠTE KVARTA
FIG. 3 GORNJA DUBRAVA – DISTRICT CENTER

tencijalnu važnost za širi prostor grada. Dodatni kriterij bio je da imaju broj stanovnika u stalnom porastu.

Istraživanje je ostvareno u sklopu znanstvenog projekta „Razvojni potencijal javnog prostora gradova Hrvatske” financiranog od strane Sveučilišta u Zagrebu (2016.-2018.), a dio rezultata prikupljen je tijekom dvaju semestara studentskih istraživanja Trešnjevke i Dubrave u okviru interdisciplinarnе suradnje na razini diplomskog studija Arhitektonskog fakulteta i Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta.¹¹

POSTOJEĆE STANJE SREDIŠTA GRADSKIH ČETVRTI TREŠNJEVKA I DUBRAVA

CENTRAL AREAS OF TWO CITY DISTRICTS AT PRESENT: *TREŠNJEVKA* AND *DUBRAVA*

Iako su Trešnjevka i Dubrava zagrebački kvartovi nastali na različite načine, Trešnjevka većim dijelom spontano tijekom povijesti oko postojećih zaselaka, a Dubrava kao planirana struktura između dva svjetska rata, postoji znatna sličnost karakteristika njihovih središta.

Prostorna je organizacija gotovo identična, odnosno kvartovsko središte u oba primjera djeluje podvojeno kao dvije odvojene grupacije sadržaja: na jednoj su strani tržnica, trgovačko-uslužni sadržaji i crkva, a na drugoj strani centar za kulturu, dom zdravlja i dr. Gotovo da se može govoriti o bicentričnoj organizaciji središta s izrazito lošim komunikacijama i nekvalitetnim povezivanjem navedenih dijelova. Sve to prati i fragmentirani javni prostor. Oba navedena kvartovska središta nadovezuju se na jake gradske prometnice, uz koje su također locirani sadržaji centra. I središta Trešnjevke i Dubrave dobro su prometno povezana s okolnim prostorom i ostalim dijelovima grada, a oslanjaju se i na linije javnoga gradskog prijevoza, kojeg su stajališta ulazi u te gradske četvrti.

⁹ Latour, *Paris ville Invisible*, <http://www.bruno-latour.fr/fr/node/93>

¹⁰ BOURDIEU, 1989.

¹¹ Sociološko istraživanje provedeno je tijekom ljetnih semestara ak.god. 2015./2016. i 2017./2018., kvalitativnim metodama istraživanja – intervju, promatranje (sa i bez sudjelovanja) i analiza sadržaja, na prigodnom uzorku. Na području Dubrave provedeno je stotinjak intervju (većinom strukturiranih i polustrukturiranih te nekoliko dubinskih) i dvije *on-line* ankete postavljene na Facebook grupe (prema temi istraživanja: korištenje parkova za djecu i korištenje parkova za pse). Na Trešnjevci je provedeno više od 40 intervju (od čega je većina polustrukturiranih, a desetak dubinskih intervju). U istraživanju je sudjelovalo 27 studenata sociologije s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pod mentorstvom prof. emeritusa Ognjena Čaldarovića i doc. dr.sc. Jane Vukić.

Tabl. I. USPOREDNI PRIKAZ TEME I LOKACIJA ISTRAŽIVANJA U DVJEMA GRADSKIM ČETVRTIMA U ZAGREBU
 Table I. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE RESEARCH TOPIC AND SITE IN TWO DISTRICTS OF ZAGREB

Tema: JAVNI PROSTOR KVARTOVSKIH SREDIŠTA		
	TREŠNJEVKA	DUBRAVA
Gradska četvrt	Trešnjevka-sjever	Gornja Dubrava
Prostor istraživanja	središte četvrti – centar	središte četvrti – centar
Lokacija	Trešnjevacki trg – prostor trznice i okolni prostor do crkve sv. Josipa i parka Zvonimira Milčeca	Središte Gornje Dubrave – prostor od Centra za kulturu Dubrava do Gradske trznice

Tabl. II. USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠTA GRADSKIH ČETVRTI TREŠNJEVKA-SJEVER I GORNJA DUBRAVA
 Table II. COMPARATIVE ANALYSIS OF CITY DISTRICTS TREŠNJEVKA – NORTH AND GORNJA DUBRAVA

KARAKTERISTIKE	Trešnjevka-sjever – središte	Gornja Dubrava – središte
Nastanak gradske četvrti	radnička četvrt	radnička četvrt
Gradska četvrt	Trešnjevka-sjever	Gornja Dubrava
Planska dokumentacija	centar planiran prije 1990.	centar planiran / Urbanistički plan uređenja [UPU]
Razvoj središta	veći dio spontano	manji dio spontano
Broj stanovnika	122.000 st. – veliki kvart	100.000 st. – veliki kvart
Struktura središta	nekoherentna	nekoherentna
Osnovni sadržaji	trznica / crkva / centar za kulturu / dom zdravlja	trznica / crkva / centar za kulturu / dom zdravlja
Javni prostor	izostanak mreže javnog prostora	izostanak mreže javnog prostora
Središnji trg	nema središnji trg	nema središnji trg
Veći javni prostor	dio trga ispred robne kuće	dio trga ispred Kulturnog centra
Kontinuitet kretanja pješaka	nepovezano	nepovezano
Mreža javnog prostora	fragmentirana	fragmentirana
Prometna mreža	promet i dostava kaotični	promet i dostava kaotični
Javni promet	javni promet: tramvaj	javni promet: tramvaj/bus
Uredene pejsazne površine	mala parkovna površina	bez parkovne površine
Urbana oprema	nedostatna i nekvalitetna urbana oprema	nedostatna i nekvalitetna urbana oprema
Identitet prostora	bez izraženog identiteta	bez izraženog identiteta
Orijentiri u prostoru	eksponirana točka: robna kuća, zvonik crkve sv. Josipa, trznica (kao sadržaj)	eksponirana točka: Kulturni centar i spomenik hrvatskim braniteljima, trznica (kao sadržaj), benzinska crpka
Infrastruktura u središtu	benzinska crpka	benzinska crpka

Geometriju prostora središta kvarta Trešnjevke odredili su povijesni tokovi, danas kanaliziranih potoka Kunišćak i Jelenovac, koji se upravo spajaju na tom prostoru, što ga određuje i jedna od 'pristupnih cesta' danas zvana Nova cesta. Što se tiče pejsažno uređenih površina, tu je u prednosti središte Trešnjevke s dvama manjim i jednim većim gradskim parkom.

Na oba istraživana područja (središta Trešnjevke i Dubrave) najveći je problem s javnim prostorom, njegovom mrežom te njegovom 'neorganiziranošću'¹², fragmentiranošću i neprepoznatljivošću. Iako je središte Dubrave većim dijelom realizirano planski, a Trešnjevke većim dijelom neplanski, tijekom dugoga razdoblja građevna izgrađena struktura realizirana je bez ideje povezivanja i bez jasnoga koncepta, također fragmentirana, a usto i odvojena glavnim prometnicama. Granica između javnoga i privatnoga prostora postupno se gubi.¹³

PREOBRAZBA JAVNOGA PROSTORA SREDIŠTA TREŠNJEVKE I DUBRAVE

TRANSFORMATION OF PUBLIC SPACES IN CENTRAL AREAS OF TREŠNJEVKA AND DUBRAVA

STRUKTURNO-SADRŽAJNA POREDBA JAVNOGA PROSTORA

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL COMPARISON OF PUBLIC SPACES

Jedna od polaznih i najčešće korištenih analiza javnoga prostora jest sigurno ona koja je nastala u *Gehl Institutu*¹⁴ prema radovima njegova voditelja i osnivača Jana Gehla iz 70-ih godina 20. stoljeća. Istraživanjem su određeni kriteriji kvalitete javnog prostora koji se odnose na tri najbitnija područja, a to su: sigurnost ili zaštita prostora, komoditet ili ugodnost boravka u javnom prostoru te uživanje i dozivljaj javnog prostora.¹⁵ Na temelju dvanaest kriterija kvalitete javnog prostora, koji se odnose na prethodno navedena tri područja kriterija, provedena je analiza područja kvartovskih središta Trešnjevke i Dubrave (Tabl. III.), a u nastavku analize Gehlovi kriteriji nadopunjeni su dodatnim kriterijima (Tabl. IV.).

Prema osnovnim kriterijima kvalitete javnoga prostora (prema Gehlu) središta kvartova Trešnjevka i Dubrava postizu relativno nizak rezultat, odnosno zadovoljavaju samo malen broj kriterija. U području zaštite negativno su ocijenjene zaštita od prometa i nezgoda (uključujući i osjećaj zaštite, odnosno subjektivnu dimenziju), zaštita od kriminala i nasilja (uključujući subjektivnu dimenziju) i zaštita od neugodnih vanjskih utjecaja. Prema kriterijima koji čine ugodnost boravka, tj. komoditet, središta obiju četvrti također su negativno ocijenjena – mogućnost šetnje postoji, ali je površina za hodanje loša, ima puno zapreka (pogotovo u Dubravi), nema posebnog prostora za šetnju ni zanimljivih pročelja, odnosno ugodnog ambijenta. Mogućnost stajanja i zadržavanja u prostoru također je loša jer nema posebnih zona ili su one vrlo fragmentirane i loše, bez potpora ili zaštite, a ujedno je i mogućnost sjedenja minimalna jer nema adekvatnog prostora i opreme (u Dubravi posebice), a jedino je osunčanost dobra. Tako je i s mogućnosti promatranja, slušanja ili interakcije, jer nema adekvatnog prostora ni opreme, a razina buke je visoka, nema interesantnih pogleda, ugodne udaljenosti promatranja i sl. Prema kriterijima koji se odnose na treće područje – uživanje, oba su središta također negativno vrjednovana jer nema mogućnosti igre i zabave, nema dobrog odnosa prostora i proporcija ljudskog

¹² CARMONA I SUR., 2010: 171 i 178

¹³ HORVAT, JUKIĆ, 2015: 161

mjerila, niti estetske kvalitete prostora i pozitivnog iskustva boravka zbog kvalitetne urbane opreme, dobrih materijala, kvalitetnih pogleda i sl.

Prethodno analizirani kriteriji kvalitete javnog prostora prema Gehlu nisu dostatni ako želimo ostvariti vitalan i prepoznatljiv javni prostor ugodan za boravak građana, jer su osim kvalitete oblikovanja prostora izrazito važni i drugi čimbenici: sadržaji kvartovskog središta, izgrađena struktura i udio stanovanja. Stoga su u analizu uvedeni dodatni kriteriji kvalitete javnog prostora u gradskim središtima koje ćemo prikazati u nastavku.

Kvartovska središta svojim sadržajima trebaju privlačiti korisnike u javne gradske prostore. Poželjna je diverzifikacija sadržaja i sveobuhvatna ponuda, tako da stanovnici gradske četvrti mogu zadovoljiti svoje dnevne i tjedne potrebe u svojem područnome stambeno-trgovačkom centru. Važan je i raspored te međuodnos sadržaja u centru (važno je uzeti u obzir vrstu i raspored sadržaja, tj. sadržaji trebaju biti objektima u okolini, primjerice uz tržnicu, crkvu ili dom zdravlja). Odgovarajućim mjerama (primjerice subvencijama, stupnjevanom cijenom najma gradskih prostora) u postupku upravljanja gradom moguće je privući određene sadržaje u pojedine zone središta kvartova (ili gradskih četvrti). Nadalje, važno je da postoji razvijena mreža javnih gradskih prostora i da se sadržaji koncentriraju ili prate u nizu glavne smjerove kretanja stanovnika. Izgrađena struktura važna je zbog mogućih načina korištenja prizemlja okolnih građevina. Poželjno je da su u većem postotku prizemlja u središtima, pogotovo uz glavne smjerove kretanja, građevinski podobna (razina pješačke komunikacije) i adaptabilna da prime odgovarajuće sadržaje. Zatim, važni su jasni ciljevi kretanja i njihova dostupnost.

Prilikom planiranja središta potrebno je uočiti ciljeve kretanja građana i koje su točke njihova konačna odredišta. Uočena je međuovisnost ciljeva kretanja i sadržaja. Sadržaji najduže opstaju uz glavne komunikacije kretanja (smjer prema postajama gradskoga javnog prometa i sl.) ili se kretanje usmjerava prema dominantnim sadržajima (tržnica, trgovački centar i sl.). Izrazito su bitne dobre i jasne komunikacije između glavnih sadržaja gradskog središta, a one u oba kvartovska središta – Trešnjevke i Dubrave – ne postoje.

Osim toga, bitna je slojevitost nastanka prostora. Uvijek su prostori nastali u različitim razdobljima imali 'visu kvalitetu' u doživljaju njihovih korisnika, nudeći različite ambijente koji nisu u potpunosti projektirani do po-

Tabl. III. KRITERIJI KVALITETE JAVNOGA PROSTORA SREDISTA TREŠNJEVKE I DUBRAVE [PREMA J. GEHLU]
TABLE III QUALITY CRITERIA OF CENTRAL PUBLIC SPACES OF TREŠNJEVKA AND DUBRAVA (ACCORDING TO J. GEHL)

KRITERIJI KVALITETE JAVNOGA PROSTORA (prema J.Gehlu)			
		TREŠNJEVKA	DUBRAVA
ZAŠTITA			
1.	Zaštita od prometa i nezgoda – osjećaj zaštite	–	/
	– zaštita pješaka i eliminiranje straha od prometa	–	/
2.	Zaštita od kriminala i nasilja – osjećaj sigurnosti	/–	/–
	– ugodno javno okruženje	/	/
	– kontrola ulice	/	/
	– preklapanje sadržaja noću i danju	–	–
	– dobro osvjetljenje	–	–
3.	Zaštita od neugodnih vanjskih utjecaja	–	/–
	– vjetar	–	–
	– kiša/snijeg	–	/
	– zagadenje/prasina	/	/
	– buka	–	–
KOMODITET – ugodnost boravka			
4.	Mogućnost setnje	/	/
	– prostor za setnju	–	/
	– zanimljiva pročelja	–	–
	– bez zapreka	/	–
	– kvalitetne hodne površine	/	/
	– pristupačno svima	+	+
5.	Mogućnost stajanja i zadržavanja	/	–
	– zone za stajanje i boravak uz rub	/	–
	– potpore za stajanje, fasade uz koje je moguće stajati	/	–
6.	Mogućnost sjedenja	/	–
	– prostori za sjedenje na otvorenom	/	–
	– pogled/ljudi	/	–
	– sunce	+	+
	– dobar odabir lokacija za sjedenje	/	/
	– klupe za odmor	/	–
7.	Mogućnost promatranja	/–	–
	– ugodna udaljenost promatranja	–	–
	– pogledi bez barijera	/	–
	– interesantni pogledi	–	–
	– dobra rasvjeta	/	/
8.	Mogućnost razgovora i slušanja	/	/–
	– ugodna razina buke	/	/
	– urbani mobilijar za zadržavanje i razgovor	/	–
UZIVANJE			
9.	Mogućnost igre i zabave	–	–
	– fizička aktivnost i vježbanje	–	–
	– igra i zabava na ulici	/	–
	– ljeti i zimi, danju i noću	–	–
10.	Proporcije i humano mjerilo	–	–
	– prostori dobro dimenzionirani i humanog mjerila	–	–
11.	Mogućnost uživanja u klimi	/	/
	– prostori omogućavaju: sunce/sjena, toplo/hladno, zaštitu od vjetra	/	/
12.	Estetska kvaliteta prostora i pozitivno iskustvo boravka	–	–
	– kvalitetna urbana oprema	–	–
	– dobri materijali	–	–
	– kvalitetni pogledi	–	–
	– drveće, biljke	/	/
	– voda u prostoru	–	–

Oznaka (+) da; oznaka (/) djelomično; oznaka (–) ne (autorski prijevod izvornika)

14 <https://gehl.institute.org/>

15 GEHL i sur., 2006.

Tabl. IV. OSTALI ČIMBENICI KVALITETE KORIŠTENJA PROSTORA I NJEGOVE ŽIVOSTI, KAO NADOPUNA OSNOVNIM (12) KRITERIJIMA KVALITETE PROSTORA PREMA J. GEHLU
TABLE IV OTHER COMPONENTS OF SPACE: USE AND VIBRANCY AS ADDITIONAL CRITERIA OF ASSESSING QUALITY OF PUBLIC SPACE ACCORDING TO J. GEHL

	TREŠNJEVKA	DUBRAVA
1. Sadržaji u prostoru		
– adekvatni sadržaji koji privlače korisnike u javne gradske prostore (osim osnovnih centralnih sadržaja)	/	/
– raspored i međuodnos sadržaja	–	–
– kontinuitet, tj. nastavljanje sadržaja u nizu	–	–
– način korištenja prizemlja okolnih građevina	–	–/
– unikatni i specifični sadržaji nekog kraja	–	–
– raznolika ponuda manjih trgovačkih sadržaja	/	–
– sadržaji s izlozima prema javnom prostoru	/	–
2. Karakteristike prostora		
– prostor ugodan boravku i 'oku'	–	–
– kvalitetno arhitektonsko okruženje	–	–
– kretanje kroz javni prostor promjenjivih karakteristika	/	/
3. Cafe i gastro kultura		
– dovoljan broj ugost. sadržaja različite razine kvalitete / djelomično i u vanjskom javnom prostoru	/	/
4. Osobitosti kraja		
– bitna je vremenska slojevitost nastanka prostora	/	–
– tradicija i posebnosti, tj. karakteristike korištenja javnog prostora nekog kraja ili dijela grada	/	/
5. Jasni smjerovi i ciljevi kretanja u prostoru		
– jasni konačni ciljevi kretanja	/	/
– jasna primarna mreža kretanja	+	/
– osim primarnog kretanja i šira mreža istraživanja i otkrivanja	–	–
– stajališta javnog prijevoza (tramvaj, bus...)	+	+

Oznaka (+) da; oznaka (/) djelomično; oznaka (–) ne

sljednog detalja. Prekomjerna projektiranost prostora dovodi katkad do uniformnosti i dosade. Mora postojati mogućnost da se izraze tradicija i posebnosti, tj. karakteristike korištenja javnog prostora nekoga kraja. Način korištenja javnog prostora s obzirom na posebnosti njegova korištenja možemo često vezati za klimu, religiju, multikulturalnost i lokalne navike. Bitna je i posebnost mreže javnog prostora i njegova raznolikost. Potrebna je određena mjera istraživanja i otkrivanja prostora, odnosno prostor koji nije monoton. Poželjna je izmjena dimenzije i karaktera javnog prostora (trg, ulica, prolaz, odmorište s vegetacijom i sl.), kao i kvalitetni orijentiri prema kojima se lakše mogu snalaziti njegovi korisnici. Potrebno je izvršiti i diverzifikaciju javnog prostora s obzirom na brzinu kretanja ili zadržavanja u njemu.

Stanovanje u gradskom središtu važno je za svakodnevnu živost javnog prostora i za osjećaj sigurnosti stanovnika te ostalih korisnika prostora. Za stalnu živost prostora (24 sata na dan i 7 dana u tjednu, ali promjenjivog intenziteta) neophodno je da se uz mrežu javnog prostora u kvartu nalaze i zgrade sa stanovima za stalno stanovanje. Kako kvartovska središta karakterizira izgradnja veće

gustoće, što podrazumijeva višestambenu izgradnju, i stanovanje u tim dijelovima može biti namijenjeno određenim grupama korisnika – onima kojima ne smeta živost i buka na ulici. Poželjni su stanovi za najam, hotel, hostel, kao i studentski smještaj u blizini, što sve pridonosi cjelodnevnoj živosti prostora.

Kada kriterije koji se odnose na izgradnju strukturu, stanovanje i sadržaje u gradskim središtima dodamo na kriterije kvalitete javnog prostora Jana Gehla, dobije se slojevitije vrjednovanje kvalitete javnog prostora i njegova sveobuhvatnog korištenja. Svi kriteriji kvalitete korištenja javnog prostora (J. Gehl) i dodatni kriteriji koji se odnose na izgrađenu strukturu i sadržaje u gradskim središtima – mogu poslužiti za kvalitetnu analizu zatečenih središta gradskih četvrti Trešnjevka-sjever i Gornja Dubrava. Također se preporučuje da se uzmu u obzir prilikom planiranja dovršetka istih, kako s obzirom na planirano dovršenje izgrađene strukture tako i vezano za planiranje i oblikovanje javnog prostora, ali i kvalitetan raspored sadržaja uz njega.

JAVNI PROSTOR TREŠNJEVKE I DUBRAVE S DRUŠTVENOG ASPEKTA ANALIZE

PUBLIC SPACES OF TREŠNJEVKA AND DUBRAVA FROM THE SOCIAL VIEWPOINT

Pristup koji je osnova ovoga rada odnosi se na malo mjerilo urbanizma i čovjeka u njegovu središtu jer zagovaranje uređenja javnog prostora, odnosno gradskog središta Trešnjevke i Dubrave, upravo ističe njihovu važnost – važnost kvarta i važnost čovjeka u cjelini grada. Prema Gehlu¹⁶ društvena je dimenzija prostora u gradu bila dugo zanemariavana i stanovnici su u gradovima pretjerano izloženi ograničenom prostoru, zaprekama, buci, zagađenju, riziku od nesreća i općenito – sramotnim uvjetima života. Upravo takva slika

¹⁶ GEHL, 2010: 3

¹⁷ U sklopu studentskog istraživanja Dubrave posebno je istražena tema (ne)prilagodivosti središta Dubrave slijepim i slabovidnim osobama. Ustanovljeno je da je pjesački prostor zakrčen zaprekama, krizanja prometnica nisu pod pravim kutom, nema nikakvih oznaka ni signala za slijepe osobe te je vrlo opasno samostalno kretanje, jer zbog neurednosti nogostupi često završavaju izravno na vrlo frekventnim prometnicama. Istraživanje je provela studentica koja je i sama slabovidna osoba, a rezultati se poklapaju s iskustvom iz drugih zagrebačkih kvartova.

¹⁸ ROGIĆ, MIŠEVIĆ, ŠTAMBUK, 2004: 31. Zanimljivo je kako je Dubrava u ovom istraživanju označena kao kvart s 'podijeljenim identitetom', jer je od strane ispitanika percipirana i pozitivno i negativno. Kod onih koji negativno vrjednuju Dubravu predrasude se najčešće vezuju za kriminal, pa se Dubravu doživljava kao 'opasan kvart' (zahvaljujući i medijskoj prezentaciji), iako se prema stopi kriminala uopće ne nalazi na prvome mjestu u Zagrebu (primjerice, stopa kriminala viša je u GC Donji grad i GC Peščenica-Zitnjak).

¹⁹ Prema rezultatima studentskog istraživanja predrasude o Dubravi prisutne su kod onih koji ne stanuju u Du-

pojavljuje se kad analiziramo središte Dubrave – dominacija automobilskeg prometa, zanemaren pješački i biciklistički promet, fragmentiran i nepovezan prostor, te nedostatak osnovne urbane opreme (klupa – primjerice na autobusnom stajalištu i sl.). I Trešnjevku, poput Dubrave, odlikuje fragmentiranost prostora, dominacija automobilskeg i tramvajskog prometa, pa su pješaci i biciklisti u jednako nepovoljnom položaju kao u Dubravi. Osim toga, obje su četvrti potpuno neprilagodene invalidima (posebice slijepim i slabovidnim osobama¹⁷). Ukratko, prvi dojam koji se stječe jest kaotičnost i neuređenost prostora.

U oba istraživana primjera, Trešnjevke i Dubrave, jasna je potreba da se urbanom preobrazbom prostora stvori gradsko središte i koherentan javni prostor namijenjen druženju i ugodnom boravku na otvorenom. Takvom bi se intervencijom, osim podizanja kvalitete javnoga prostora, ujedno pridonijelo pozitivnoj promjeni simboličke slike četvrti – u slučaju Dubrave i promjeni njene negativne percepcije kao relativno nesigurnoga, neugodnoga, a time i nepoželjnoga zagrebackog kvarta. Prema sociološkom istraživanju iz 2004. godine o urbanim aspiracijama Zagrepčana: „na popisu najpoželjnijih zagrebačkih naselja po ocjeni anketiranih jesu: Jarun, Pantovčak te sjeverni dijelovi grada općenito. Spominju se još gradsko središte (bez razlikovanja Gornji/Donji grad) i Dubrava. Na popisu nepoželjnih spominju se Dubrava, Novi Zagreb, Kozari bok, gradsko središte i Žitnjak. Uočiti je da su Jarun, Pantovčak i sjeverni dijelovi grada općenito bez dodatnih 'negativnih' naslova. To znači da su oni likovi općih predložaka poželjniji”.¹⁸ Prema odgovorima ispitanika u provedenom studentskom istraživanju, usprkos čestim predrasudama o Dubravi¹⁹, u obje je četvrti potvrđena vezanost stanovnika za susjedstvo i kvart, ali i nezadovoljstvo zbog njihove neuređenosti.

bravi, a ne kod samih stanovnika. Kod stanovnika postoji drugi tip predrasuda – (mikro)lokalne, odnosno predrasude vezane za razlikovanje Gornje i Donje Dubrave.

²⁰ <http://mapiranjetresnjevke.com/>

²¹ Prema Statističkom ljetopisu Grada Zagreba iz 2017. prosječna starost stanovnika Grada Zagreba između dvaju popisa porasla je – s 39,7 godina iz 2001. na 41,6 iz 2011., a od 2014. broj umrlih viši je od broja živorođenih. Vitalni indeks najniži je za centar grada, a visok je jedino u rubnim područjima Grada i četvrtima koje uključuju okolna naselja (GČ Sesvete, Stenjevec i Novi Zagreb zapad).

²² Prema Statističkom ljetopisu Grada Zagreba iz 2017. vidljiv je porast udjela samackih kućanstava. Prema popisu stanovništva iz 2001. udio samackih kućanstava iznosio je 23,7%, a prema popisu stanovništva iz 2011. 29,3%.

²³ U navedenom kontekstu treba naglasiti da Dubrava ima relativno mlado stanovništvo (mlade obitelji i djeca kao značajna populacija), a za razliku od nje Trešnjevka ima ukupno starije stanovništvo i značajan udio starije samacke populacije, što u oba slučaja čini osjetljive populacije koje trebaju posebnu prilagodbu prostora i sadržaja.

²⁴ GEHL, 2010: 109

Trešnjevka i Dubrava dvije su posebne zagrebačke četvrti, odnosno prostori nabijeni identitetskim značajkama. Obje su 'radnički kvartovi' po svome postanku, pri čemu je Trešnjevka imala epitet 'crvene Trešnjevke'²⁰, dok je Dubrava od gradske periferije i doseljeničkog kvarta nakon Domovinskoga rata postala posebno označena hrvatskim nacionalnim identitetom (druga važna identitetska odrednica Dubrave jest sport, a često su spojeni u jedno). Javni je prostor višestruko simbolički važan, a u oba istraživana slučaja ne postoji središnji trg, kao ni mreža javnog prostora ulica i manjih trgova koja bi omogućila druženje, međusoban susret i interakciju različitih populacija. Dubrava nema trg, a Trešnjevacki trg samo je naziv za fragmentirani prostor koji stanovnici uopće ne prepoznaju kao takav.

Stvaranje novog i društveno atraktivnog prostora, nefragmentiranog i jedinstvenog u smislu izostanka barijera (poput vrlo frekventnih prometnica koje sijeku središta ovih dvaju kvartova) svakako treba biti usmjereno na uključivanje u društveni život i povezivanje različitih grupa stanovnika i korisnika. Kvalitetan javni prostor kao prostor interakcije omogućuje stvaranje fine mreže susjedskih odnosa – iznimno značajne za održivost zajednice i pojedinih grupa, primjerice onih ranjivih, kao što su starije osobe i osobe s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti²¹, posebice stariji samci²², invalidi, djeca i mlade obitelji.²³ Novi javni prostor gradskoga središta Dubrave omogućio bi prevladavanje relativne socijalne distance i stvaranje veza među stanovnicima Gornje i Donje Dubrave, između ostalog i zbog orijentacije na jedinstveno gradsko središte te smanjenje potrebe za odlaskom u centar grada. Osim toga, s obzirom na to da se radi o gradskim četvrtima u kojima je konstantno doseljavanje novih stanovnika, važno je spomenuti inkluzivnost kao važan kriterij jer, kako Gehl ističe: „grad služi demokratskoj funkciji gdje ljudi susreću društvenu različitost i stječu bolje razumijevanje jedni drugih dijeljenjem istog gradskog prostora”.²⁴ Uređenje kvartovskog središta podiglo bi razinu opće sigurnosti i sigurnosti u prometu (pogotovo tijekom večernjih i noćnih sati), a omogućilo bi i bolju prilagodbu prostora Dubrave i Trešnjevke osobama s teškoćama u kretanju i djeci.

Kao dodatne preporuke za daljnji pristup u procesu preobrazbe područja dviju analiziranih gradskih četvrti predlaže se sljedeće:

- oblikovanje trga kao prostora za druženje i interakciju (urbana oprema treba poticati takve aktivnosti)
- prenamjena prostora tržnice u poslijepodnevnim i večernjim satima s naglaskom na korištenju od strane različitih grupa i populacija (inkluzivnost, afirmacija mladih i starijih)

- ojačati prisutnost kulturnih sadržaja (primjerice na tržnici – vezano na memoriju kvarta: kino na otvorenom, prostor za privremene instalacije i povremena događanja na otvorenom)
- posebna prilagodba osobama koje pripadaju najranjivijim skupinama (djeci, starijima i invalidima) jer se radi o vrlo frekventnim prostorima s velikim brojem sadržaja.

ANALIZA STRUKTURE I ZNAČENJA VIZUALNIH KOMUNIKACIJA

ANALYSIS OF STRUCTURE AND SIGNIFICANCE OF VISUAL COMMUNICATIONS

Naselje Trešnjevka, kojeg sjeverni dio broji više od 55.000 stanovnika, jedno je od simptomatičnih primjera konfliktne urbane koncepcije i realizacije. Prema analizi urbane slike Kevina Lyncha²⁵ struktura naselja dominantno je heterogena, iako njegovi pojedini dijelovi, i to upravo oni koji su građeni planski, imaju homogeni karakter s jasno definiranim rubovima (*edges*) i funkcionalno su povezani uličnom mrežom. Međutim, analiza centra Trešnjevke pokazuje morfološku nepovezanost i strukturu kolaza kojeg dijelovi tvore svojevrsnu bipolarnu cjelinu:

- tržnica i prateći trgovački sadržaj na Trešnjevackom trgu i crkva sv. Josipa
- Park Stara Trešnjevka s kulturnim i upravnim sadržajima.

Prostor tržnice, uključujući robnu kuću na sjevernoj strani, tvori sadržajno cvorište (*node*) koje je zapravo glavni označitelj u prostoru (*landmarks*) u formi maloga urbanoga zelenog otoka, no kojeg je zapuštenost u sukobu s postavljenom pametnom klupom što često funkcionira kao privremeni stand za prodaju robe. To potvrđuje problematičan raskorak planiranja i realizacije koji u mikro i makro mjerilu obilježavaju čitavo naselje. Dodatni čimbenik ugrožavanja čitljivosti jest i intenzivna neplanska izgradnja duž osnovnih funkcionalnih poteza Tratinske i Ozaljske ulice, kao i duž ulica koje se kapilarno vežu na njih, a kojih oblikovanje danas narušava nekad jasnu hijerarhijsku organizaciju glavnih i sporednih ulica.

Iduće zarišno mjesto predstavlja Park Stara Trešnjevka, koje je funkcionalno povezano pješacom i tramvajskom komunikacijom s tržnicom na Trešnjevackom trgu. Iako je navedeni potez između dvaju čvorova udaljen nekoliko stotina metara, pješacka je komunikacija često otežana automobilima parkiranim na pločniku, a time se narušava i primarno trgovačko-obrtničko-ugostiteljski karakter Ozaljske ulice kao jedne od najvažnijih u urbanoj strukturi naselja. Na rubovima Parka smještene su zgrade javne i upravne namje-

ne, no ključni mu identitet daje Centar za kulturu Trešnjevka. Međutim, njegova je vizualna komunikacija jedva prisutna. Čitav prostor Trešnjevke pokazuje problematičnu čitljivost urbane slike, koja je prisutna na nekoliko razina: sukob planiranog i izgrađenog, nedostatak promišljanja cjeline unutar samoga plana, izostanak vizualne komunikacije koja bi jasno usmjeravala pozornost prema zatečenim vrijednostima u prostoru.

Javni prostor središta Dubrave s vrlo malo komunikacijskih elemenata ne sugerira da je riječ o središtu dijela grada u kojem živi gotovo stotinu tisuća stanovnika. Kao što je taj prostor nepovezan u fizičkom smislu, odnosno njegovi glavni sastavni dijelovi nemaju logičnu prometnu vezu, tako i na razini komunikacijskih elemenata postoji analogija toj zatečenoj situaciji. Slijedeći Lynchov terminološki okvir, moglo bi se reći: glavni označitelji u prostoru (*landmarks*) zatvoreni su u čvorišta (*nodes*), među kojima ne postoje funkcionalne staze niti se granično dotiču rubovima. Kako je već pokazano u članku, vjerojatno najvažniji razlog tomu jest jaz između planiranoga i izgrađenoga tijekom proteklih tridesetak godina. Simbolička analogija prostornoj situaciji može se pratiti po cijelom obuhvatu središta Dubrave, i to na nekoliko razina. Prvo, očit je izostanak simboličke zarišne točke koja stalno okuplja ljude, jer čak ni improvizirani prostor između nedovršena Centra za kulturu i glavne prometnice, iako je obilježen najjačom simboličkom intervencijom – spomenikom braniteljima, ne funkcionira kao trg. Pritom je zanimljivo primijetiti kako se (svjesno ili nesvjesno) obnavlja tipologija simboličkih rituala iz ideološki prošloga vremena: 88 ruža za druga Tita nekad i 145 ruža za 145. brigadu danas.

Kao alternativna simbolička točka okupljanja pojavljuju se prostori oko nove crkve, odnosno *shopping*-centra do stare tržnice. Oba su prostora dostupna automobilima, no teže pješacima, s obzirom na disperziju stambenih zgrada. Nepostojanje uredenih pješackih poteza ili zona očit je i na simboličkoj razini, jer niti ima smjerokaza niti urbane opreme (klupa), osim nešto malo primjeraka zaostalih iz vremena planske izgradnje. K tome, nesustavna je prateća oprema javnog prijevoza, koja se često svodi samo na oznaku postaje, ali izostaje zastita od atmosferilija. Primjećuje se i neusklađenost osnovnoga topografskog nazivlja: Miroševac na prometnoj i Miroševac na 'turističkoj' signalistici, što je simptomatično za cijeli Zagreb, pa i Hrvatsku, te vjerojatno upućuje na nepovezanost planer-

²⁵ LYNCH, 1959.

²⁶ VUKIĆ, 2008.

²⁷ GEHL, SVARRE, 2013.

skih i dizajnerskih strategija na općoj i lokalnoj razini uprave.

Istovremeno, naglašena je prisutnost različitih razina i tipova komercijalnih simboličkih poruka: od obrta i malih te srednjih tvrtki u zoni oko trznice, sve do elemenata kampanja velikih korporacija. Na vizualnoj ravni, u Dubravi kao i u svim gradovima u Hrvatskoj, očita je razlika između spontano improvizirane semantike malih i posve kontrolirano uređene komunikacije velikih aktera slobodnoga poduzetništva.²⁶ Ta činjenica upućuje na dinamiku tranzicije ekonomije i društva, unutar koje su neuredenost i nesustavnost izgrađenoga i javnoga prostora jednake nesuvislosti komunikacijskih struktura u javnosti.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Analizirane su karakteristike javnoga prostora i odnos stanovnika prema njima u dvjema zagrebačkim gradskim četvrtima (Tresnjevka-sjever i Gornja Dubrava), različite po svojoj genezi, ali slične po stupnju (ne)dovršenosti njihovih središta. Analizirana središta nisu samo stambeno-poslovna nego i važna društvena zarišta u tim dijelovima grada, što je prepoznato kao značajan potencijal za urbanu preobrazbu koja bi rezultirala povećanjem kvalitete života u navedenim četvrtima, kao i u široj okolici koja gravitira istraživanim prostorima ili bi im mogla gravitirati kada bi se formiralo kvalitetno oblikovano gradsko središte. Time bi se utjecalo i na zadovoljstvo stanovnika i korisnika prostora te kvalitetu života u gradu kao cjelini. Obradena je teoretska osnova vezana na analizu kriterija kvalitete javnog prostora, a zatim izvršena komparacija tih kriterija za obje gradske četvrti. Istraživanjem je utvrđeno da postojeći kriteriji Jana Gehla nisu dostatni za cjelokupno sagledavanje prostora ako želimo ostvariti vitalan i prepoznatljiv javni prostor, ugodan za boravak građana, pa se predlaže uvođenje dodatnih kriterija kako bi se stvorili slojevitiji

kriteriji kvalitete javnog prostora i njegova korištenja.

Provedbom detaljne analize središta gradskih četvrti Tresnjevka-sjever i Gornja Dubrava, a vezano na strukturu izgradnje, karakteristika javnoga prostora i sadržaja u njemu, može se doći do sljedećih zaključaka za oba gradska centra – oba su centra nedovršena s fragmentiranom mrežom javnih prostora i problemima u prometu, kako u prometu u kretanju tako i u mirovanju (parkiranje i garaziranje). Sadržajno gledano, oba centra imaju gotovo sve osnovne sadržaje koje bi jedno središte trebalo imati: trgovačko-uslužni i ugostiteljski sadržaji (trznica, trgovački centar, ugostiteljski sadržaji), sadržaji kulture i uprave (centar za kulturu, područni odjel gradske četvrti, dom zdravlja, srednja škola), crkva sa župnim uredom i gradski servisi (pošta, Fina, banka, osiguravajuće kuće i dr.). Međutim, uočeno je da usprkos jakom identitetnom naboju dvaju kvartova, kulturna i simbolička raznolikost te interakcijski prostor nisu iskoristeni i nisu prisutni u prostornom oblikovanju. Dakle, s društvenog i simboličkog aspekta analize pokazuje se jasna potreba za stvaranjem javnoga prostora i njegovim oblikovanjem prema ljudskom mjerilu (Gehlov *human scale*)²⁷ – uz uvođenje kvalitetne urbane opreme, jasne signalistike i prilagodbe različitim populacijama korisnika. Možemo zaključiti kako bi se preobrazbom prostora i stvaranjem gradskog središta mogla značajno podići kvaliteta života stanovnika i korisnika tih zagrebačkih kvartova (posebno ranjivih skupina, kao što su osobe s poteškoćama u kretanju, invalidi, djeca i drugi). Time je potvrđena polazna teza da se sveobuhvatnim interdisciplinarnim istraživanjem javnih prostora i sagledavanjem njegove strukturalno-sadržajne, društvene i identitetske simboličke uloge u gradu, može doći do preporuka za stvaranje modela koji bi pridonijeli kvalitetnijem dovršenju javnih prostora i poboljšanju kvalitete života u gradu na lokalnoj razini – razini gradskih četvrti.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BOURDIEU, P. (1989.), *Social Space and Symbolic Power*, „Sociological Theory”, 7 (1): 14-25
2. CARMONA, M.; TIESDELL, S.; HEATH, T.; OC, T. (2010.), *Public Places – Urban Spaces, The Dimensions of Urban Design*, Elsevier
3. GEHL, J.; GEMZØE, L.; KIRKNCŞ S.; SØNDERGAARD B. (2006.), *New City Life*, Arkitektens Forlag / The Danish Architectural Press: 106-107, Copenhagen
4. GEHL, J. (2010.), *Cities for people*, Island Press, London
5. GEHL, J.; SVARRE, B. (2013.), *How to Study Public Life*, Island Press, London
6. HORVAT, J.; JUKIĆ, T. (2015.), *Zagreb – Public Space „Somewhere in Between: Contribution to the Deliberation of Planning and Selection of Locations and Public Space Design. Projects for an Inclusive City*, u: *Projects for an Inclusive City – Social integration through Urban Growth Strategies* [ur. MARINA, O.; ARMANDO, A.]: 158-167, Skopje, Macedonia
7. КАЗЕПОВ, Y. [ed.] (2005.), *Cities of Europe*, Blackwell Publishing Ltd.
8. LATOUR, B., *On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications*, www.bruno-latour.fr/sites/default/files/P-67%20ACTOR-NETWORK.pdf
9. LYNCH, K. (1959.), *The Image of the City*: 46-116, Mit Press.
11. ROGIĆ, I. (1992.), *Periferijski puls u srcu od grada. Zamke revitalizacije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb
10. ROGIĆ, I.; MIŠETIĆ, A.; ŠTAMBUK, M. (2004.), *Urbane aspiracije Zagrepčana*, u: ROGIĆ, I. [ur.], *Živjeti u Zagrebu: prinosi sociološkoj analizi*: 11-45, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb
12. SVIRČIĆ GOTOVAC, A. (2006.), *Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske*, „Sociologija sela”, 44 (171 /1/): 105-126, Zagreb
13. VUKIĆ, F. (2008.), *Hrvatske posebnosti, Teorija i praksa identitetskih sustava*, „Privredni vjesnik”: 263-284, Zagreb

IZVORI

SOURCES

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. European Commission (2016.), *Quality of Life in European Cities 2015 FLASH Eurobarometer 419*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/survey2015_en.pdf
2. Gehl Institute, <https://gehl.institute.org/tool/quality-criteria/>
3. Latour, virtualbook *Paris ville Invisible*, <http://www.bruno-latour.fr/fr/node/93>
4. Mapiranje Tresnjeveke, <http://mapiranje-tresnjeveke.com/>
5. Statistički ljetopis Grada Zagreba 2017., http://www1.zagreb.hr/zgstat/documents/Ljetopis_2017/ZG_Statisticki_ljetopis_2017.pdf
6. Zagrebacka infrastruktura prostornih podataka, Geoportal, <https://geoportal.zagreb.hr/>

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1. Foto: T. Jukić
- Sl. 2., 3. Geoportal, Zagreb – <https://zagreb.gdi.net/zg3d/>

SAŽETAK

SUMMARY

PUBLIC SPACES IN ZAGREB DISTRICTS *TREŠNJEVKA* AND *DUBRAVA*
QUALITY CRITERIA AND TRANSFORMATION MODELS

This paper presents the central parts of two Zagreb districts similar in size and with similar characteristics of their business and residential areas: *Trešnjevka-north* and *Gornja Dubrava*. They are studied in this paper for two purposes: theoretical rethinking of public spaces and their characteristics and defining the criteria for their completion. This study aims to develop models and offer guidelines for their completion in order to raise the quality of life in these areas.

The quality of open urban spaces is directly related to their social, psychological and cultural dimensions i.e. social life and activities that take place there. The central areas of *Trešnjevka* and *Dubrava* districts are vibrant places with diverse activities. They are used by various groups of people, in various ways, for various purposes and at various times throughout the day. Their planning and transformation should be undertaken with the aim to facilitate the flow of social activities and bring benefits to all social groups and individuals.

Trešnjevka and *Dubrava* districts have developed differently through history. *Trešnjevka* grew up spontaneously around the existing villages while *Dubrava* was built up in a planned way in the period between the two World Wars. However, their central areas exhibit noticeably similar characteristics. They are both still unfinished with a fragmentary network of public spaces and serious traffic problems (both in motion and at rest). They have almost the same basic public facilities that any center should have. In both cases their central areas are characterized by bicentric organization with poor internal communication and connections and fragmented public space.

In both districts the biggest problem is actually their public space with its fragmented, poorly organized, and unrecognizable network. Although the central area of *Gornja Dubrava* was to a large extent planned (unlike *Trešnjevka*), its urban fabric has developed over a long time without a clear overall concept and no internal communication

links. It has remained fragmented and internally separated by the main roads. In both analyzed cases there is a clear need for urban transformation that would help create a coherent public space and an urban center. This type of intervention would considerably improve the quality of public space and contribute to a more positive image of the whole area. In case of *Dubrava* it might even change a negative public perception of this district as a relatively unsafe part of Zagreb.

The approach advocated in this paper refers to small scale in urban planning and brings the user into focus. The need for public space transformation in terms of planning and redesign, in this case specifically the public spaces of *Trešnjevka* and *Dubrava* districts, is addressed here with the aim to stress the importance of human scale and the concept of a neighbourhood within a city.

One of the initial and most commonly used analyses of public space is the one developed in Jan Gehl's institute. It is based on the principles established by Gehl in his researches in the 1970s. He identified three main criteria for assessing the quality of public space: safety, comfort, and enjoyment. However, the research presented in this paper indicates that these quality criteria are insufficient if we want to create public spaces that would be liveable, recognizable, and enjoyable for their users. It is not just high-quality design that matters. Other components of public spaces are highly relevant, too: public facilities and their functions, the built structure, and housing. Regarding the built structure of an urban center it is important how the ground levels of the surrounding buildings are used. Additionally, attention should be given to some special characteristics of public traffic network and its diversity, improved mobility and accessibility. It is vital to take care of the historical layers of a place, its tradition, peculiarities and the ways public spaces are used in a particular region. A detailed analysis of two Zagreb districts *Trešnjevka-north* and *Gornja Dubrava* regarding the

built fabric, public space characteristics and functions leads to the following conclusions: both districts are still unfinished with a fragmentary public space network and traffic problems both in motion and at rest (parking spaces and public garages).

In terms of social and symbolic aspects of the analysis, there is a clear need to create and design public spaces that would be essentially based on human scale (Gehl's *human scale*). The whole area should be provided with quality urban equipment, clear signalization and should be adaptable to various users.

It is suggested to lay out the square as a place for social gathering and interaction: suitable urban equipment should be chosen to stimulate it, the market could be reused for different purposes in the afternoon and evening with emphasis on various users and age groups (inclusiveness, young and elderly users). Measures should be taken to strengthen cultural amenities (for example the market – related to market history: open-air cinema, temporary installations and occasional outdoor events) and to adapt the space to most vulnerable groups (children, elderly, disabled) as these are vibrant places with multiple facilities and functions.

The analysis of *Trešnjevka* and *Dubrava* draws attention to an unfavourable situation at present and shows the potential for appropriate public space planning and redesign. This confirms our initial hypothesis that a comprehensive interdisciplinary research and planning is vital for public space redesign. In this context a study into structural, functional, social, and symbolic roles of urban public space may help to set out guidelines for suitable models that would contribute to high-quality projects with the aim to make these spaces complete and fully functional and improve the quality of life in these areas. Transformation of the central areas in these two districts would greatly contribute to a better quality of life in Zagreb. This model of urban space planning and redesign based on sustainable principles and quality of life is highly recommended.

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Prof. dr.sc. **TIHOMIR JUKIĆ**, doktorirao 1998., zaposlen na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, Katedra za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu.

Doc. dr.sc. **JANA VUKIĆ**, doktorirala 2013., zaposlena na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu gdje predaje kolegije iz urbane sociologije.

Prof. dr.sc. **FEDA VUKIĆ**, doktorirao u području teorije dizajna na Univerzitetu u Ljubljani, predaje na Studiju dizajna Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu.

Dr.sc. **IVANA PODNAR**, pred., doktorirala povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, predaje na Studiju dizajna Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu.

TIHOMIR JUKIĆ, Ph.D., received his Ph.D. degree in 1998, employed at the Faculty of Architecture in Zagreb, Department of Urban Planning, Physical Planning and Landscape Architecture.

JANA VUKIĆ, Ph.D., Assistant Professor, received her Ph.D. degree in 2013, employed at the Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology. She teaches courses in urban sociology.

FEDA VUKIĆ, Ph.D., received his Ph.D. degree with this thesis in design theory at the University of Ljubljana. He currently teaches at the School of Design, Faculty of Architecture in Zagreb.

IVANA PODNAR, Ph.D., Lecturer. She received her Ph.D. degree with her thesis in art history at the Faculty of Arts in Ljubljana. She currently teaches at the School of Design, Faculty of Architecture in Zagreb.

